

MEHNAT BOZORI VA KASBIY TA'LIMNI ISLOH QILISHNING HUQUQIY JIHATLAR

Dilfuza Abdullayeva

Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti, Yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya: Mazkur maqolada mehnat bozori va kasbiy ta'lim tizimini isloh qilishning huquqiy asoslari, ushbu jarayonlarning zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishdagi o'рни hamda O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy yo'nalishlari tahlil qilinadi. Shuningdek, mehnat bozorining talab va ehtiyojlariga mos malakali kadrlarni tayyorlashda kasbiy ta'lim tizimining roli, davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlari hamda huquqiy mexanizmlari ilmiy nuqtai nazardan yoritib beriladi.

Kalit so'zlar: mehnat bozori, kasbiy ta'lim, huquqiy tartibga solish, bandlik siyosati, kadrlar tayyorlash, mehnat munosabatlari, davlat siyosati.

Globalizatsiya va iqtisodiy modernizatsiya sharoitida mehnat bozori va kasbiy ta'lim tizimi o'rtasidagi uzviy bog'liqlik tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Zamonaviy iqtisodiyot malakali, raqobatbardosh va innovatsion fikrlaydigan kadrlarni talab qiladi. Shu sababli mehnat bozori ehtiyojlariga mos kasbiy ta'lim tizimini shakllantirish davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda mehnat bozori va kasbiy ta'limni isloh qilishga qaratilgan keng ko'lamli huquqiy va institutsional o'zgarishlar amalga oshirilmoqda. Ushbu islohotlarning asosiy maqsadi – iqtisodiyotning turli tarmoqlari uchun zamonaviy bilim va ko'nikmalarga ega mutaxassislarni tayyorlash hamda aholining bandligini ta'minlashdan iborat.

Mehnat bozori – bu ishchi kuchiga bo'lgan talab va taklifning shakllanishi hamda mehnat resurslarining taqsimlanishini ifodalovchi iqtisodiy va huquqiy munosabatlar

tizimidir. Kasbiy ta'lim esa mehnat bozori uchun zarur bo'lgan malakali kadrlarni tayyorlashga qaratilgan ta'lim tizimidir.

Mazkur ikki tizim o'rtasidagi muvozanat quyidagi omillar orqali ta'minlanadi:

iqtisodiyot tarmoqlarining kadrlar ehtiyojini aniqlash;

ta'lim dasturlarini mehnat bozori talablariga moslashtirish;

amaliy ko'nikmalarga asoslangan ta'limni rivojlantirish;

ish beruvchilar va ta'lim muassasalari o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish.

G.K.Abdurahmonovanning fikricha, mehnat bozori – ish kuchi takror yuzaga kelishining barcha bosqichlarida: uning shakllantirilishi (ijtimoiy-demografik jihat, yangi ish kuchi paydo bo'lishi), ayiriboshlanishi (sotib olish–sotish amalga oshirilishi), taqsimlanishi (ish kuchining ijtimoiy, kasbiy va xududiy ko'chishi orqali taqsimlanishi) va mehnat sohasida foydalanilishi bosqichlarida xodim bilan ish beruvchi o'rtasida kechadigan ijtimoiy munosabatlar tizimidir¹. S.Yu.Roʻqin, T.O.Razumovalarning ta'rifiga ko'ra, “mehnat bozori-mehnatga talab va mehnat taklifini o'zaro harakatlantiruvchi, bozor mexanizmi va belgilari asosida mehnat resurslarini taqsimlashdir².

Agar kasbiy ta'lim tizimi mehnat bozori talablariga moslashmasa, bu holat ishsizlik darajasining ortishiga hamda kadrlar malakasi va iqtisodiyot ehtiyojlari o'rtasida nomutanosiblik yuzaga kelishiga olib keladi.

O'zbekistonda mehnat bozori va kasbiy ta'limni rivojlantirish bir qator normativ-huquqiy hujjatlar asosida amalga oshirilmoqda. Ushbu hujjatlar mehnat munosabatlarini tartibga solish, bandlikni ta'minlash hamda kasbiy ta'lim tizimini modernizatsiya qilishga xizmat qiladi.

Mazkur sohadagi huquqiy asoslar quyidagi yo'nalishlarni qamrab oladi:

¹ Абдурахмонова Г.К. Мехнат иқтисодиёти. Ўқув қўлланмаси. – Т.:ТДИУ, 2020. 40-б.

² С.Ю.Роцин, Т.О.Разумова.Экономика труда:Экономическая теория труда. Учебное пособие.-М.:ИНФРА-М,2000 г.- (серия “Высшее образование”)-376-стр.

Bandlik siyosatini takomillashtirish. Davlat tomonidan aholining bandligini ta'minlash, yangi ish o'rinlarini yaratish va mehnat bozorini tartibga solish bo'yicha kompleks choralar ko'rilmoqda.

Kasbiy ta'lim tizimini modernizatsiya qilish. Kasb-hunar maktablari, texnikumlar va professional ta'lim markazlari faoliyati qayta tashkil etilib, zamonaviy o'quv dasturlari joriy etilmoqda.

Dual ta'lim tizimini joriy etish. Dual ta'lim tizimi ta'lim jarayonini ishlab chiqarish bilan integratsiya qilishga qaratilgan bo'lib, talabalarga nazariy bilimlar bilan bir qatorda amaliy ko'nikmalarni ham egallash imkonini beradi.

Ish beruvchilar bilan hamkorlikni kuchaytirish. Korxonalar va ta'lim muassasalari o'rtasida hamkorlikni yo'lga qo'yish orqali talab yuqori bo'lgan mutaxassisliklar bo'yicha kadrlar tayyorlash samaradorligi oshirilmoqda.

Hozirgi vaqtda O'zbekistonda kasbiy ta'limni rivojlantirish quyidagi ustuvor yo'nalishlar asosida amalga oshirilmoqda:

ta'lim dasturlarini xalqaro standartlarga moslashtirish;

zamonaviy texnologiyalar asosida o'quv jarayonini tashkil etish;

yoshlarni tadbirkorlik faoliyatiga jalb qilish;

ayollar va yoshlar bandligini ta'minlashga qaratilgan dasturlarni amalga oshirish;

kasbiy tayyorgarlik va qayta tayyorlash tizimini rivojlantirish.

Mazkur yo'nalishlar nafaqat mehnat bozorida malakali kadrlar yetishmovchiligining oldini olish, balki aholining iqtisodiy faolligini oshirishga ham xizmat qiladi.

Rivojlangan davlatlarda mehnat bozori va kasbiy ta'lim tizimi o'rtasidagi integratsiya yuqori darajada yo'lga qo'yilgan. Masalan, Germaniya, Janubiy Koreya va Singapur davlatlarida dual ta'lim tizimi samarali ishlaydi.

Ushbu tajribaga ko'ra:

ta'lim jarayonining katta qismi ishlab chiqarish korxonalarida o'tkaziladi;

ish beruvchilar ta'lim dasturlarini shakllantirishda faol ishtirok etadi;

bitiruvchilarni ish bilan ta'minlash darajasi yuqori bo'ladi.

Mazkur tajribani O'zbekiston sharoitida qo'llash kasbiy ta'lim tizimining samaradorligini yanada oshirish imkonini beradi. Mehnat bozori va kasbiy ta'lim tizimini isloh qilish iqtisodiy rivojlanishning muhim omillaridan biridir. Ushbu sohani huquqiy jihatdan takomillashtirish mehnat resurslaridan samarali foydalanish, aholi bandligini oshirish hamda raqobatbardosh kadrlar tayyorlashga xizmat qiladi.

Kelgusida quyidagi vazifalarga alohida e'tibor qaratish maqsadga muvofiq:

mehnat bozori prognozlash tizimini rivojlantirish;

kasbiy ta'lim dasturlarini iqtisodiyot ehtiyojlariga moslashtirish;

ta'lim muassasalari va ish beruvchilar o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash;

zamonaviy kasblar bo'yicha kadrlar tayyorlashni kengaytirish.

Shunday qilib, mehnat bozori va kasbiy ta'limni isloh qilishning samarali huquqiy mexanizmlarini yaratish mamlakatning barqaror iqtisodiy rivojlanishini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Mehnat bozori va kasbiy ta'lim tizimini isloh qilish zamonaviy iqtisodiyot rivojlanishining muhim omillaridan biridir. Mazkur tizimlarning samarali faoliyat yuritishi malakali kadrlar tayyorlash, yoshlar bandligini ta'minlash hamda mamlakat iqtisodiy taraqqiyotini jadallashtirishga xizmat qiladi. Shu bois kasbiy ta'limni mehnat bozori ehtiyojlariga moslashtirish, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini kuchaytirish hamda ushbu jarayonlarni huquqiy jihatdan takomillashtirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib qoladi. Natijada zamonaviy bilim va ko'nikmalarga ega, raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlash imkoniyati kengayadi hamda mehnat bozori barqaror rivojlanadi.